

УДК 377.352

ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ТА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ

Тетяна Пятничук, науковий співробітник лабораторії дистанційного професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

У статті здійснено аналіз суті понять «педагогічна діагностика» та «розвиток» професійної компетентності майстрів виробничого навчання закладів професійної (професійно-технічної) освіти, визначено складові педагогічної діагностики.

Ключові слова: професійна компетентність, майстри виробничого навчання, педагогічна діагностика, професійний розвиток.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДИАГНОСТИКА И РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ МАСТЕРОВ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ОБУЧЕНИЯ.

Татьяна Пятничук.

Аннотация. В статье осуществлен анализ сути понятий «педагогическая диагностика» и «развитие» профессиональной компетентности мастеров производственного обучения учреждений профессионального образования, определены составляющие педагогической диагностики.

PEDAGOGICAL DIAGNOSTICS AND DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF MANUFACTURERS OF PRODUCTION TRAINING

Tetiana Pyatnichuk

Abstract. The article analyzes the essence of the concepts of "pedagogical diagnostics" and "development" of professional competence of masters of industrial training of institutions of professional (vocational-technical) education, defines the components of pedagogical diagnostics.

Keywords: professional competence, masters of industrial training, pedagogical diagnostics, professional development.

Постановка проблеми. Реформування системи освіти в Україні, що відбувається упродовж останніх років під впливом соціально-політичних, економічних та геополітичних процесів, значною мірою відбилося на педагогічній діяльності: вона передбачає наявність у педагогів умінь з проектування змісту освіти, самостійного пошуку і відбору інформації; використання інноваційних форм і методів навчання, інформаційно-комунікаційних технологій, цифрових освітніх ресурсів, відеоматеріалів;

створення навчально-методичної літератури; здійснення дослідно-експериментальної роботи тощо.

Джерела дослідження. Розвиток особистості вчителя у професійному контексті вивчав А. Глетсорт; професійний розвиток учителів як неперервний процес – Дж. Шіренс; розвиток людини в її професійній ролі – Л. Пуховська; зв'язок професійного розвитку особистості із загальним розвитком – І. Хоржевська; форми реалізації професійного розвитку особистості, професійну соціалізацію – Л. Корнєєва; взаємне потенціювання особистісних і професійних аспектів педагога та вихід на рівень системних якостей цілого – О. Вознюк, О.Дубасенюк тощо.

Однак у наукових публікаціях не розкрито аспекти понять «педагогічна діагностика» та «розвиток» професійної компетентності майстрів виробничого навчання закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Метою статті є вивчення проблеми педагогічної діагностики розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання, визначення суті понять «педагогічна діагностика» та «розвиток» професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження У перекладі з грецької мови діагностика (*diagnōstikos*) означає здатність до розпізнання [16, с. 377]. Поняття «педагогічна діагностика» було запропоноване німецьким дослідником Карлхайнцем Інгенкампом у 1968 році в одному з наукових проєктів. За його висловом, педагогічна діагностика нараховує стільки ж років, як і уся педагогічна діяльність, але поняття «педагогічна діагностика» є відносно новим у світовій науці. Він зазначає, що запропонував це поняття «за аналогією з медичною і психологічною діагностикою у 1968 р.» [7, с. 6]. Його аналіз змісту цього поняття визначає, що педагогічна діагностика покликана, по-перше, оптимізувати процес індивідуального навчання, по-друге, в інтересах суспільства забезпечити правильне визначення результатів навчання і, по-третє, керуючись критеріями, що заздалегідь розроблені, звести до мінімуму помилки.

У сучасній педагогіці діагностика сприймається як процес, у ході якого проводяться виміри рівня засвоєння знань, навченості тих, кого навчають, а

також і деяких сторін розвитку особистості та вихованості, оброблення та аналіз отриманих знань, узагальнення і висновки про коригування процесу навчання і про рух учнів на наступні рівні навчання, висновки про ефективність роботи вчителів та всього освітнього закладу [10, с. 62-74]. Педагогічна діагностика є системою якісних і кількісних характеристик, включаючи її цілі, зміст, форми і методи, дидактичні та технічні засоби, умови і результати навчання, виховання та саморозвитку особистості [9, с. 308-315]. В. Бондар розглядає педагогічну діагностику як новий рівень педагогічного контролю, який виходить за межі перевірки й оцінювання знань, вмінь та навичок. Педагогічна діагностика враховує індивідуальні особливості: інтереси, потреби й мотиви; захоплення, нахили, здатності та здібності; особливості перебігу психічних процесів – мови й мислення; уваги, уяви і фантазії; пам'яті, емоцій, волі тощо» [1, 183]. В. Кірсанов визначає предметом педагогічної діагностики ознаки та індикатори компонентів педагогічних (навчальних) процесів, а метою – розроблення методів всебічного вивчення ознак, симптомів педагогічного процесу та забезпечення валідності, надійності та достовірності їхніх результатів [8].

Отже, визначимо, що педагогічна діагностика розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання – це процес, у ході якого забезпечується правильне визначення сильних та слабких сторін майстрів виробничого навчання, планування способів їх розвитку, перевірка, оцінювання, накопичення статистичних матеріалів, їх аналіз, виявлення динаміки, тенденції, прогнозування подальшого розвитку подій; відбувається вивчення та оптимізація освітнього процесу.

Для забезпечення цілісності та ефективності педагогічної діагностики її необхідно розглядати у відповідності до принципів системного підходу як систему взаємопов'язаних компонентів. Підґрунтям для визначення складових педагогічної діагностики та їхнього змісту є висновки науковців, висвітлені у науково-педагогічній літературі [5; 9; 7; 1; 12; 13].

Метою педагогічної діагностики розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання є забезпечення умов для всебічного їх розвитку, реалізації завдань професійної освіти на основі отримання та використання педагогічно значущої інформації.

Педагогічна діагностика розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання закладів професійної (професійно-технічної) освіти має такі *цілі*:

- створення у закладі освіти передумов для розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання;
- визначення сильних сторін, планування способів їх розвитку в індивідуальному стилі педагогічної діяльності;
- вивчення недоліків у роботі, сприяння усвідомленню та пошуку оптимальних шляхів їх подолання;
- забезпечення неперервності процесу індивідуального професійного розвитку майстрів виробничого навчання; повного задоволення їхніх професійних запитів і потреб у системі методичної роботи;
- здійснення аналізу стану й динаміки розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання;
- установа зв'язку в системі управління освітнім процесом;
- забезпечення прогнозування перебігу освітнього процесу;
- покращення результатів професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників; підвищення статусу та іміджу закладу освіти.

Педагогічний діагноз є обґрунтованим висновком про основні педагогічно значущі характеристики майстра виробничого навчання як суб'єкта педагогічного процесу. Зазначимо, що формулювання діагнозу не є самоціллю, а проводиться заради обґрунтованого планування шляху і характеру подальшого професійного розвитку педагога.

Методи діагностики для визначення сильних сторін і недоліків у роботі майстра виробничого навчання: збір інформації: спостереження, опитування

(бесіда, анкетування), тестування, аналіз результатів діяльності для оцінювання явищ, властивостей, характеристик, вимірювання їх рівня; оцінювання діагностичної інформації: статистичні, методи рейтингового оцінювання; методи накопичення та представлення результатів діагностики: висновки щодо рівнів досліджуваного явища; використання результатів діагностики: прогнозування, рекомендації, побажання, вимоги тощо; оцінювання достовірності результатів діагностики: експертний метод, контрольні заходи, спостереження, статистичний аналіз.

У педагогічній діагностиці розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання ці методи використовуються у комплексі.

Об'єкти діагностики – педагогічні колективи, майстри виробничого навчання, напрями роботи й досягнення у професійній діяльності в освітньому процесі закладу освіти, на вивчення та вдосконалення яких спрямована педагогічна діагностика; педагогічний процес в цілому та його складові: навчання, виховання, форми, методи освіти тощо.

Суб'єкти діагностики – керівництво закладу освіти, методисти, голови методичних предметних комісій, члени атестаційних комісій, що вивчають діяльність майстрів виробничого навчання з метою врахування їхніх особливостей під час організації та проведення виробничого навчання, участь у методичній, профорієнтаційній, виховній роботі, підвищенні кваліфікації, самоосвіті тощо.

Погодимось із думкою В. Кірсанова, що *завданнями* педагогічної діагностики є розроблення методів розпізнавання стану особистості шляхом фіксації його найважливіших (визначальних) параметрів та зіставлення виявлених параметрів із законами і тенденціями педагогіки для прогнозу поведінки досліджуваного об'єкта, прийняття рішення про вплив на його поведінку в наміченому напрямі [8]. Водночас зазначимо, що завданнями педагогічної діагностики розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання є пізнавальні та перетворювальні. До пізнавальних завдань діагностики віднесемо визначення: рівня освіти, професійного рівня,

особистісних якостей, результативності й ефективності проведення професійного навчання, доцільних дій керівництва закладу освіти тощо. До перетворювальних завдань: постійний професійний розвиток майстрів виробничого навчання; покращення результативності професійної підготовки учнів, удосконалення освітнього процесу, зміцнення іміджу закладу професійної (професійно-технічної) освіти тощо.

Функції діагностики. Відповідно до поставлених завдань діагностика розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання має виконувати функції: контрольню-констатувальну; прогностичну; розвивальну.

Види діагностики: попередня, оперативна, контрольна, повсякденна (поточна), підсумкова, дослідницька.

Напрями педагогічної діагностики: діагностика дидактична – вивчення освітнього рівня майстрів виробничого навчання та досягнень для оцінки ефективності процесу виробничого навчання; діагностика управлінська – вивчення педагогічного потенціалу: кваліфікації, методичної підготовки, особливостей організації освітнього процесу; діагностика соціально-педагогічна – вивчення соціальних умов освітнього процесу, педагогічного потенціалу; діагностика вихованості – вивчення проявів вихованості як результату педагогічних і соціальних чинників; педагогічна психодіагностика – вивчення результатів розвитку особистості у педагогічному процесі.

Принципи педагогічної діагностики:

- принцип об'єктивності передбачає аналітичний підхід до отриманих результатів, багатократну перевірку, високу вимогливість
- цілеспрямованість діагностики – має співвідноситись організаційних форм, засобів і методів її реалізації з кінцевою метою і цілями
- доступність діагностичних методик і процедур – застосування різноманітних форм наочності під час використання діагностичних методик, забезпечення природності умов діагностування і мотивації обстежуваних

– принцип системності та безперервності (постійності) - забезпечення багатоаспектного та неодноразового діагностування із застосуванням різноманітних методів, що розкривають різні сторони

– адресність – визначається мірою диференціації її форм і змісту залежно від індивідуальних особливостей суб'єктів педагогічного процесу, зумовлених статевими відмінностями, статусом, предметною і соціальною спрямованістю, рівнем освіти тощо.

Отже, педагогічну діагностику професійної компетентності майстрів виробничого навчання визначаємо як пізнавально-перетворювальну діяльність закладу освіти щодо вивчення та врахування їхніх індивідуальних особливостей, станів, властивостей з метою забезпечення неперервності процесу індивідуального професійного розвитку майстрів виробничого навчання; повного задоволення їхніх професійних запитів і потреб та забезпечення ефективності освітнього процесу. Педагогічна діагностика здійснюється на всіх етапах освітнього процесу і передбачає отримання і використання з педагогічною метою достовірної інформації про його учасників, умови, зміст і результативність. Педагогічна діагностика професійної компетентності майстрів виробничого навчання має певні особливості, зумовлені рівнем освіти, специфікою закладу освіти, формою навчання, змістом освіти, особливостями організації, засобів, умов, функцій і завдань педагогічного процесу.

Розглянемо поняття «професійний розвиток» майстрів виробничого навчання. Сьогодні суспільство ясно розуміє, що вчительство – це не тільки «змінна величина», яка забезпечує успішне реформування освітніх систем, але й «визначний носій змін» у реалізації реформ. Ця подвійна роль педагогів у освітніх реформах – бути суб'єктом і об'єктом реформацій – робить професійний розвиток вчителів зоною виклику [15]. Саме тому в сучасності активно розробляються нові підходи і стратегії професійного становлення й розвитку особистості педагога.

У Енциклопедії освіти (за ред. В. Кременя) професійний розвиток визначається як процес формування суб'єкта професійної діяльності, системи певних властивостей в умовах неперервної професійної освіти, самовиховання та здійснення професійної діяльності [6]. Поняття «розвиток» філософський енциклопедичний словник трактує як «незворотну, спрямовану, закономірну зміну матеріальних та ідеальних об'єктів» [17]. Розвиток людини – це розгорнутий у часі процес кількісних та якісних змін в організмі та психіці людини, її мисленні, почуттях і поведінці, що є результатом біологічних процесів в організмі та впливів навколишнього середовища [2]. На думку науковця І. Хоржевської професійний розвиток особистості пов'язаний з розвитком особистості взагалі, із засвоєнням нового досвіду, знань, вмінь та із трансформацією мотивації й інтересів людини, професійний розвиток є продуктом і результатом діяльності самої людини [18, с. 111-113]. С. Дей визначає професійний розвиток як процес, у ході якого педагог самостійно або разом зі своїми колегами переглядає, оновлює, розширює свої зобов'язання щодо мети викладання, а також критично розвиває знання, уміння, професійне мислення, планування і практику роботи з учнями й колегами на кожному етапі свого професійного життя [19]. Професійний розвиток – розвиток людини в її професійній ролі [15].

На основі аналізу зарубіжного та вітчизняного досвіду Л. Пуховською виокремлено характеристики професійного розвитку вчителів у світовому педагогічному просторі: професійний розвиток учителів базується на конструктивізмі, тому педагоги – суб'єкти активного навчання; найбільш ефективною формою професійного розвитку є щоденна діяльність педагога у школі; педагоги є рефлексивними практиками, які входять у професію з певною базою знань і набувають нові знання і досвід, «дорощуючи» їх до попередніх. Роль професійного розвитку полягає в тому, щоб допомогти вчителям у створенні й реалізації нових педагогічних теорій і практик, а також у підвищенні їх компетентності щодо педагогічної діяльності; професійний розвиток здійснюється на основі різних форм і способів організації.

Професійний розвиток учителів – це постійний процес вибору й поєднання різних форм, методів, технологій, які є найбільш оптимальними в конкретній ситуації і в конкретному місці [15].

Діагностику розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання закладів професійної (професійно-технічної) освіти ми розглядаємо на основі особистісно-орієнтованого підходу, характеристиками якого є особистісна орієнтованість, самостійність, умотивованість навчання, життєвий і практичний досвід, спрямованість на розв'язання проблем професійного розвитку. Метою цього підходу є виявлення індивідуальних пізнавальних здібностей педагогів; максимальне вивчення й використання їхнього індивідуального досвіду; допомога кожному у пізнанні себе, самовизначенні і самореалізації. Погоджуємось із думкою Л. Ніколенко, що це забезпечить формування в педагога культури життєдіяльності, розвиток здатності продуктивно будувати своє повсякденне життя і правильно визначати його цілі, тобто становлення суб'єктності особистості, її культурної ідентифікації та формування механізмів самореалізації, саморозвитку, самовиховання [11].

Сутнісною особливістю компетентнісного підходу є визначення результативно-цільової спрямованості освіти, при цьому як результат освіти розглядається здатність людини діяти в різних життєвих і професійних ситуаціях [18].

О. Вознюк, О. Дубасенюк як актуальну проблему розглядають потребу розроблення інтегративного підходу до професійного розвитку особистості педагога в умовах цивілізаційних змін, що передбачає комплексне врахування закономірностей і механізмів цілісного розвитку людини як фахівця, особистості і громадянина, тобто йдеться про громадянський розвиток особистості професіонала [3].

Для нашого дослідження важливим є результати використання науковцями акмеологічного підходу до діагностики розвитку професійної компетентності, який визначає закономірності вищих досягнень у цілісному розвитку людини на кожному її віковому етапі у процесі неперервної освіти

[12]. «Смислом і метою освіти є Людина в постійному (впродовж життя) розвитку. Кінцевий підсумок освіти – внутрішній стан людини на рівні потреби пізнавати нове, освоювати знання, виробляти матеріальні й духовні цінності, допомагати ближньому, бути добротворцем» [14, с. 90]. Акмеологічний підхід визначає суб'єктивні та об'єктивні фактори, які сприяють досягненню вершин професіоналізму: рівень та якість освіти, здобутої дорослою людиною, її задатки, здібності, компетентність тощо. Він трактується як особливий методологічний напрям, якому властиві переваги, особливо в оцінюванні й проектуванні перспектив розвитку людини [12; 4].

Робота майстра виробничого навчання щодо власного професійного зростання є системою, включає професійний та індивідуально-особистісний розвиток та передбачає складові:

- самоосвітня діяльність: робота над індивідуальною темою, оформлення результатів своєї роботи (звіти, публікації, виступи, портфоліо тощо), участь у педагогічних конкурсах, виставках, педагогічних читаннях, конференціях;

- участь у методичній роботі закладу освіти: проведення відкритих уроків, майстер-класів, виховних заходів, участь у роботі методичних об'єднань, виставок, організація конкурсів професійної майстерності; розроблення освітніх програм, методичних матеріалів, написання статей до фахових видань, творча діяльність (гуртки, експериментальна робота); участь у реалізації соціальних проектів та програм.

Велика роль у розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання належить закладу професійної (професійно-технічної) освіти, одним із завдань якого є стимулювання цілеспрямованого безперервного підвищення рівня професійної компетентності педагогічних працівників, росту їх професійної майстерності, розвитку творчої ініціативи, підвищення престижу й авторитету, забезпечення ефективності освітнього процесу.

Заклад освіти забезпечує: розроблення та впровадження комплексу заходів для професійного росту педагогів; створення робочих місць

педагогічних працівників та умови для науково-методичної та творчої роботи; висвітлення результатів роботи; здійснення контролю за творчою та самоосвітньою роботою; удосконалення підготовки методичних матеріалів; удосконалення індивідуальних видів роботи з педагогами; планування та проведення відкритих уроків; упровадження механізму стимулювання педагогічних працівників; вироблення лідерських якостей, удосконалення атестації на рівні закладу тощо.

Заклад професійної (професійно-технічної) освіти для професійного розвитку майстра виробничого навчання використовує різні форми роботи: індивідуальні (самоосвіта, творчі звіти, курси підвищення кваліфікації тощо); колективні (професійні конкурси, тренінги, школа молодого майстра, семінари, конференції, тижні педагогічної майстерності, педагогічні читання тощо); групові (дискусії, предметні тижні, психолого-педагогічні семінари тощо).

Отже, розвиток професійної компетентності майстрів виробничого навчання закладів професійної (професійно-технічної) освіти – це процес вибору й поєднання різних форм, методів, технологій для формування позитивних якостей особистості, професійної самосвідомості, індивідуального стилю роботи, підвищення професійної кваліфікації; використання сучасного педагогічного досвіду; ознайомлення з національною системою професійно-технічної освіти, новинками педагогічної преси (інтернету, журналів, педагогічних видань); участь у роботі семінарів, тренінгів, конференцій; профілактика педагогічного вигорання та педагогічної кризи.

Висновки. Педагогічна діагностика розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання закладів професійної (професійно-технічної) освіти є пізнавально-перетворювальною діяльністю закладу освіти щодо вивчення та врахування індивідуальних особливостей, станів, властивостей педагогів для уможливлення процесу індивідуального професійного розвитку, задоволення професійних потреб та забезпечення ефективності освітнього процесу.

У подальших дослідженнях передбачається визначення критеріїв та показників професійної компетентності майстрів виробничого навчання закладів професійної (професійно-технічної) освіти та її розвитку.

Список посилань

1. Бондар В. І. Дидактика. К. Либідь, 2005. 264 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
3. Вознюк О. В. Інтегративний підхід до професійного розвитку особистості педагога в умовах цивілізаційних змін / О. В. Вознюк, О. А. Дубасенюк // Науковий часопис НПУ імені М. М. Драгоманова. К., 2010. Вип. 12 (22). С. 17–20. (Серія 16 «Творча особистість»). [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/8418/1/>.
4. Данилова Г. С. Педагогічний професіоналізм у контексті акмеології. Педагогічна освіта : теорія і практика. Психологія і практика : зб. наук. праць. К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2006. №5. С. 74-80.
5. Діагностування навчальних досягнень учнів у системі шкільної освіти Великої Британії : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01. Г. П. Бутенко. НПУ ім. М. П. Драгоманова. К., 2006. 20 с.
6. Енциклопедія освіти. Академія пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 609 с.
7. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика : пер. с нем. М. Педагогика, 1991. 240 с.
8. Кірсанов В. В. Психолого-педагогічна діагностика: Підручник. К. : «Альтерпрес», 2002.
9. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник. В. І. Лозова, Г. В. Троцько; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків. ОВС, 2002. 400 с.
10. Лукіна Т. О. Моніторинг якості освіти: теорія і практика. К. : «Шкільний світ». Вид. Л. Галичина, 2006. 128с.
11. Ніколенко Л. Модернізація післядипломної педагогічної освіти в контексті особистісно орієнтованого підходу. Післядипломна освіта в Україні, 2007. №2. С. 38-41.
12. Огієнко О. І. Акмеологічний підхід у контексті освіти дорослих. Філософські, психологічні, аксіологічні контексти педагогічної майстерності. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/6043/1.pdf>.
13. Педагогическая диагностика в школе. А. И. Кочетов, Я. Л. Коломинский, И. И. Прокопьев и др.; под ред. А. И. Кочетова. Минск. Народная асвета, 1987. 223 с.
14. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : монографія / за ред. С. О. Сисоєвої. К. : ВПОЛ, 2001. 502 с.
15. Пуховська Л. Теоретичні засади професійного розвитку педагогів : рух до концептуальної карти. Порівняльна професійна педагогіка : науковий

журнал, 2011. № 1. [Електронний ресурс]. Режим доступу : (<http://khnu.km.ua/root/res/2-7001-31.pdf>.) <http://lib.iitta.gov.ua/2564/1>.

16. Словник іншомовних слів. За ред. Л. Пустовіт. К. «Довіра». УНВЦ «Рідна мова», 2000. 1018 с.

17. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія. НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ. Абрис, 2002. 742 с.

18. Хоржевська І.М. Професіоналізм та професійний розвиток особистості. Наукові праці. Державне управління. [Електронний ресурс]. Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.

19. Day, S. Developing Teachers : The Challenge of Lifelong Learning. London : Falmer Press, 1999. 239 p.